

AZ ÚJ LÉLEKTAN ÉS A VALLÁS.

A vallás hosszú történetében eleddig három tekintélyes támadást szenvedett a tudomány részéről, vagyis a tudomány a maga fejlődésében immár három ízben jutott olyan eredményekre, melyek lényegében próbálták megingatni a vallást. Az első támadás már a tizenhetedik században érkezett, amikor ugyanis a csillagászat és földtan új felfedezései kapcsán a vallásnak komolyan számot kellett vetni önmagával s kénytelen volt újra értékelni s megváltoztatni bizonyos nézeteket. A második váratlan és az elsőnél talán súlyosabb meglepetés a tizenkilencedik században a Biologia új felfedezéseiben nyilvánult, mely körülményt súlyosbított a vallás szempontjából az a tény, hogy e felfedezések hatása alatt új meg új filozófiák keletkeztek, melyek mindenfelé igen, csak a vallás malmára nem hajtottak vizet. Ezt a próbát is kiállotta a vallás, bár még mindig vannak felekezetek, melyek úgy próbálnak megszabadulni a biológiai felfedezések kapcsán előálló és el-

lentételeket támasztó vallási problémáktól, hogy magukat a tudományos felfedezéseket semmibe veszik. A kérdés azonban így nincs megoldva. A harmadik, legújabb és éppen napjainkban fenntálló vallásprobléma pedig a lélektan tudománya s amint említettük különösen az új lélektan magyarázatai kapcsán állott elő. Igaz mindig a jelen bajait látjuk a legsúlyosabbnak, azonban anélkül, hogy figyelmen kívül hagynók, ezt az öntudatlanul megjelenő lélektani ítéletet, bátran állíthatjuk, hogy a vallás és tudomány között támadt időnkénti surlódások között a vallásra s így a vallásos emberre nézve a legsúlyosabb és legkomolyabb ez az utolsó. Már a Kant filozófiája kapcsán előállott agnosztikusok bizonyították, hogy az emberi elme képtelen megismerni, vagy egyáltalán felfogni a legfőbb Valóságot.

Ezek szerint az ember csak érzékeivel észlelhető tényeket és dolgokat ismerhet, de semmiestre sem olyan dolgokat, melyeket a gondolkodásban alkalmazott kategóriák nem foglalnak magukban. Nekünk érzéki tapasztalataink Istentől nincsenek és ha Isten nem valami a mi az elménkben van — akkor az emberi ész meg nem ismerheti, vagyis az emberi elme saját erején felül működni nem tud. Az új lélektan

pedig, melynek szinte klasszikus képviselői Freud¹⁾ és Jung²⁾ egészen új és sajátos formában állítja a maga végzetesnek látszó kutatás eredményeit. E dolgozat keretében nincs módunkban részletezni az új lélektan egyes állításait, e helyett utalunk arra, hogy e munkák és ehhez hasonlóak azt igyekeznek bizonyítani, hogy a lélektan segítségével ki lehet mutatni belülről, hogy a vallásos tapasztalat semmi más, mint az emberi elmének subjektív ügye. A tárgy, a külső valóság, melyet Istennek nevez az ember s melyet imád, tulajdonképpen nemlétező valami, csupán bizonyos képzeletnek, vágyállomnak a megtárgyalása.

A lélektan szerint tehát a vallásos tapasztalat az emberi elmének bizonyos önszülette gyermeke. (projectio)³⁾ Illuzió az egész elgondolás, mely szerint ez a tapasztalás egy külső valóságnak, egy létező Istennek a meglátása, vagy megérezése következtében áll elő. Ennek a tapasztalatnak semmi köze ugynevezett,

¹⁾ Freud: négy munkája „Totem és Tabu”, „Tömegelelektan”, „Én elemzése”, „Egy Illuzió jövője”.

²⁾ Jung idevágó munkája: „A tudatalatti lélektana”. (Jelen dolgozat írója e munkákat csak angol fordításban olvasta.)

³⁾ Jung: Analitikus Lélektan 426 l.

„nem emberi” valósághoz. „A vallás egy gyerekkori képzelődéshez hasonlítható”.¹⁾

A már említett régi agnosztikusok a maguk régimódi lélektani tudásukkal, mely inkább filozófiai volt, mint egyéb, azt mondják, hogy ennek így *kell* lenni. Az új lélektanítók, kiket Freud és Jung képvisel pedig ezt mondják, hogy ez így is *van*. — E szerint a mi az ember benső vallásos életében végbe megyen tulajdonképpen nem más, mint az ember önmagával való beszélgetése — az ember nem az Istenhez imádkozik, hanem a saját fülébe sug”. Nem a valóságban létező Isten jelenlétét éri, hanem az önszuggesztio segítségével önmagában olyan hangulatot teremt, melyet aztán Isten jelenlétével magyaráz . . . Természetesen úgy Freud, mint különösen Jung logikus magyarázatot próbál adni ezt igazolandó. Minden vallásos lélekfolyamatot az ugynevezett „tudatalatti”-ból indít el. Szerinte ez egy ismeretlen tárgya a léleknek, hova természetszerűleg leülepednek a lélek melléktermékei, ahol meghúzódnak az elfojtott, visszaszorított vágyak, ahol tanyáznak a számlálhatatlan ösztönök. Ennek a tudatalattinak az a különös természete van, hogy olyankor indít el valamit önmagától amikor akar, ezt

¹⁾ Freud: Egy Illuzió jövője 92 l.

ellenőrizni nem lehet. E helyről időnként és váratlanul felszabaduló egyes úgynevezett „complexumok“ azok, melyek felelősek bizonyos vallásos érzetekért. Ezek szülik tulajdonképpen az ember isteneit is. Ez a tudatalatti irányítja az ember tudatosságát is. „Minden embernek van szeme, van érzékszerve s láthatja, hogy a világ halott, hideg és valóban senki sem látott Istent“¹⁾ mondja Jung s aztán ismét tovább fejtegeti a maga lélekmechanikai nézeteit, melyekkel egészen oda sorozza magát a deterministák közé s megtagad az embertől minden akaratit tevékenységet és minden öntudatos kezdeményezést. Szerinte az élet emberben felgyülemlett szükségei, vágyai azok, melyek automatikusan teremtenek Isteneket. Különösen szereti Freudel együtt a családi érzéskötelésekből kimutatni az Istenek születését belevegyítve nemi és más ösztönöket ebbe az egész különös és titokzatosan végbemenő folyamatba.

Mielőtt valamilyen feleletet adnánk ezekre a lélektani állításokra, talán legyünk tisztában magával a lélektannal. Jegyezzük meg még egyszer, hogy a lélektan tulajdonképpen még nem igen van befogadva teljesen a tudományok hajlékába. Az egész anyaga még ugyyszólván

¹⁾ „A tudatalatti lélektana“ 15 l.

annyira szélfolyó, rendezetlen, átfoghatatlan állapotban van, hogy minden fenntartás nélkül nem lehet úgy tudományról beszélni vele kapcsolatban, mint pl. a fizikáról . . . Ha pedig állításait úgy fogalmazza, mint tudományos kutatások eredményeit, akkor meg kétségbe vonjuk azt, hogy valóban helyesen járt volna el . . .

A lélektanról, mint segédtudományról szólva megjegyeztük, hogy az mint tudomány a „psyche“ a lélek természetes történéseit, működését írja le és világosítja meg. Leírja pl. a vallással kapcsolatban, hogy egy meglérésnél milyen lelki állapot van, milyen különös tényezők hajják végre a megléresi folyamatot. Elmondja, hogy a vallásos hit ilyen meg ilyen feltételek mellett születik meg, hogy az különbözik vérmérséklet, műveltség, kor és hely szerint.

Amikor azonban ilyen és ehhez hasonló lelki történéseket leír és elmond, melyek természetesen nem teljesen megbízhatók tekintettel a tudomány fiatal multjára — még semmit sem mond. Semmi sincs elintézve azáltal, hogy bizonyos tényeket leírunk. Egy további kérdés szükséges: mit jelentenek ezek a dolgok? Ilyen meg ilyen vallásosságot talált ebbe vagy más egyénben — de mi az értelme, mi az értéke ezeknek. Amikor ezeket a kérdéseket teszük fel

már nem a lélektan kérdéseit kérdezzük. Ezek egészen más fajtájú és természetű kérdések, nem tényre, hanem az értékre vonatkoznak. — Ezeket a kérdéseket a lélektan megfelelni sohasem tudja. A lélektan mint természettudomány mondhatja pl., hogy ime itt vannak bizonyos érzelmek, hitek, viselkedések és egyéb lelki jelenségek — ebben és ebben az időben bizonyos körülmények között egy emberi lélekben találtam. Jól megvizsgáltam ezeket, osztályoztam és csoportokba állítottam.

A kémia sem tudja megmondani, hogy bizonyos elemek *miért* viselkednek bizonyos körülmények között úgy ahogy viselkednek. Éppen így a lélektan sem tudja megmondani, hogy egy ember *miért* tért meg, nem tudja elintézni az Isten létezését vagy nem létezését. Amikor Jung vagy más lélekbuvár ezekre a kérdésekre felel már túllépte a lélektan határát; átment a theologia vagy a metafizika területére, ha pedig itt van akkor ilyen természetű állításait kötelessége a theologia és a metafizika területén megindokolni. Amikor tehát jeles lélektanítók azt mondogatják, hogy a vallásos tapasztalat, vagy élmény az autoszuggesztiónak vagy állomképzésnek szüleménye csupán, vagy pusztán emberi lélektermék, kényszerítve érezzük magun-

kat megkérdezni, hogy vajjon azt kitől hallották? A lélektan ugyanis akármilyen avatott kezek használhatják is módszereit ilyeneket nemmondhatott. Ezt a filozófia van hivatva eldönteni.

„A tudomány a megvizsgált tényeknek végső valóságára nem utal, ez nem az ő feladata¹⁾ Tehát a lélektannak tisztán ott kell hagyni a további értékproblémát. A vallásos érzés tény, melyet a lélektan megvizsgál elemez és kimutatja változatait, de nincs hivatva ítéletet mondani valósága és értéke felől.

Mindezzel azonban még nem cáfoltunk sokat. Hiszen csak azt állítottuk, hogy a lélektannak nem áll jogában ilyen dolgokkal foglalkozni. Ez kevésbé nyugtatja meg azokat, kik veszendőben látják vallásos érzéseik igazságát. Nem cáfoltuk meg az állításukat, csupán utaltunk arra, hogy a filozófia képes mindenre megfelelni. Azonban az új lélektan emberei emlékeztetnek minket arra, hogy az űk elemzéseink bebizonyították a „tudatalattí“-nak a felsőbbsségét a lelki életben s kimutatták, hogy határozottan ettől függ a tudati része a léleknek Szerintük tehát — ha teljesen alkalmazzák léteüket — akármilyen vallásos vagy metafizikai rendszert is alkossunk tudatos elménk segítsé-

¹⁾ J. A. Thomson: „Bevezetés a tudományba“ 42 l

gével — nem fogunk egyebet elérni — tisztán csak egy lélektani bizonyítékot kapunk, mely értéktelen. A tudatos elmét ugyanis az ők feltevésük szerint teljesen a „tudatalatti“ kormányozza . . . Tehát a mi okoskodásunk is annyira birna valóság értékkel, csupán amennyire a lélekben lejátszódó vallásos folyamat.

Azonban az olyan elméletek, melyek a „tudatalatti“-t a nyeregbe ültetik saját maguk alatt vágják el a fát, ugyanis akkor, amikor ezáltal minden elméletet lehetetlenné tesznek — a saját elméletük sirját is megássák. Egy ilyen elgondolásmételet végzetes volna minden filozófiának, végzetes volna magának a lélektan-nak is. Jung elgondolásait a „tudatalatti“val kapcsolatban nem osztják a többi pszichológusok, az egész elmélet maga még mindig olyan homályos és határozatlan, mint maga a „tudatalatti“ — Éppen azért úgy látszik, hogy Jung állításai nem annyira az ő szorgalmas lélekelemzésének eredményei — mint inkább előítéletének szüleményei. Természetesen senkisémet tagadja, hogy neki igaza van akkor amikor az emberi lélek isteneket teremtő képességeire utal. Senkisémet tudja megvédeni az Olympusz isteneit minden szépségük mellett sem s nem tudja letörölni rólluk, hogy ők tisztán az emberi lélek kivetései, projectioi.

Azonban mi nem az Istenek valóságát vitatjuk, hanem az egyellen teremtő *Isten* létezését állítjuk. Nem tagadjuk, hogy helyesek a lélektan megjegyzései, amikor reámutat arra, hogy csak a keresztény vallás történelében is hányféle Istenfogalmat alkottak az emberek s hányszor össze-zavarták saját fogalmaikat s ösztönösen felruházták őt a saját szenvedélyeikkel és indulataikkal. Azonban kicsinyesnek tartjuk, hogy Jung megtagadja az Isten valóságát, azzal érvelve, hogy „az emberek nem látták őt“ s érzékszerveikkel nem észlelték.

Az autósuggeráció sem cáfolja meg Isten létezését. Valóban az ember rá tudja beszélni önmagát. Suggestálni tudjuk önmagunkat s ezáltal bizonyos irányba elindulunk, bizonyos gondolatot kitermelünk, lehet, hogy vallásos élményeket is előidézünk önmagunkban ilyen módon, mindez azonban nem csökkenti az értékét a mi élményünknek. Saját magunknak jót és rosszat is suggerálhatunk, igazságot és hazugságot is — ez a valami azonban, mely bennünk suggestál, hozzánk beszéli az igazságot, lehet, hogy az Istennek bennünk lakozó szelleme, lelke (inmanens Isten). Lehet, hogy csak a szívünk súgal nekünk bizonyos dolgokat, de ez nem zárja ki azt, hogy a szívünkön keresztül valóban az Isten szólna hozzánk.

A bennünk ilyenformán végbemenő lélekfolyamatok inkább csak megerősítik azt az érzésünket és hitünket, hogy a világ nem hideg halott világ, hanem igenis át meg át van szöve szellem szálakkal és a szálak hozzánk emberekhez is elérkeznek.

A szellemiség természete nem olyan, hogy testi szemeinkkel láthatnók s így sajnos Jungnak bizonyítani nem tudunk, de ha az elménk képes arra, hogy megérezze miszerint az érzékelhető dolgokon kívül még létezik a valami — akkor még arra is képes lehet, hogy erről a „valami“-ről bizonyos dolgokat megtudjon.

Nem feladata és nem célja ennek a dolgozatnak, hogy az Isten problémát is feldolgozza. A vallás lényegéhez akart bevezetés lenni s azokra a kérdésekre, melyek bőven adódnak az elmondottak után, talán egy más alkalommal vagy én, vagy más visszatérhetünk. Még csak azt jegyezzük meg, hogy minden jel arra mutat, hogy a vallás, mely az ember és Isten között valami úgy látszik erőt képvisel. Minden komoly és súlyos támadás ellenére él. Bármit mond az új lélektan, a legtöbben mégis imádkozunk, mégis hiszünk s mégis szent a meggyőződésünk, hogy nem fogunk csalatkozni ez őszönös és áldásos vállalkozásba. Ameny-

nyit lerombolnak estig a mi megépített hit és gondolat várunkból, ezt reggelig szent lelkesedéssel újra építjük, mert szüntelenül buzdít, lelkesít valami. Lelkesít a megismerés, a találkozás boldog vágya, az a vágy, mely a „tisztá szívűek“-nek mindig teljesedik.
